

УДК 349.6:347.43

І. В. Кирєєва,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6 (права та масових комунікацій)*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5447-4314>

ПРИПИНЕННЯ ІСНУВАННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЛІСАМИ

Досліджено місце припинення існування об'єкта лісокористування серед правового регулювання правоприпиняючих фактів права користування лісами. Окремо акцентовано на питанні розмежування постійного та тимчасового лісокористування за підставами їх припинення. Окреслено певні прогалини у правовому регулюванні підстав припинення права лісокористування внаслідок припинення існування об'єкта цього права. Зроблено висновок, що доцільно закріпити в Лісовому кодексі України припинення права використання лісових ресурсів на території, безпосередньо пов'язаній із постраждалою земельною ділянкою, природні ресурси якої зазнали істотного пошкодження.

Ключові слова: лісові відносини, право лісокористування, постійне лісокористування, тимчасове лісокористування, припинення права лісокористування, загибель лісу, відновлення лісових ресурсів.

Постановка проблеми. Щороку в Україні вирубується близько 14 млн гектарів лісів, величезний збиток завдається лісовими пожежами, зазнає значних втрат лісова різноманітність. Разом із тим,

економічне значення лісів неможливо переоцінити: вони є основним джерелом лісових ресурсів, тобто деревини, технічної й лікарської сировини, кормових, харчових та інших лісових продуктів, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва [1, с. 23]. Належне правове регулювання права користування лісовими ресурсами набуває особливого значення в умовах постійного скорочення лісів і зростаючої потреби у використанні їх продукції. Постійне скорочення лісів вимагає посилення заходів щодо відтворення й охорони лісових ресурсів, особливо за умов припинення існування самого об'єкта права використання лісових ресурсів.

Стан дослідження. Проблеми використання й охорони лісів розглядалися у працях таких учених, як Г. І. Балюк [2], А. П. Гетьман [3], Т. Г. Ковальчук [3], С. В. Шаралова [4], С. М. Шершун [5] та ін. Однак на сьогодні недостатньо дослідженою залишається проблема належного правового регулювання наслідків припинення існування об'єкта лісокористування з метою охорони та відновлення лісів як цілісного природного комплексу.

Метою статті є висвітлення окремих питань розмежування постійного та тимчасового лісокористування за підставами їх припинення, а також окреслення певних прогалин у правовому регулюванні підстав припинення права лісокористування внаслідок припинення існування об'єкта цього права та пошук шляхів правового забезпечення сприяння відновленню лісових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Доцільно підкреслити, що існує суттєва різниця між постійним і тимчасовим лісокористуванням. Дослідженням таких відмінностей займалася Т. Г. Ковальчук, яка проводить розмежування за такими критеріями: об'єкт; суб'єкт; зміст; порядок набуття; обсяг прав та обов'язків; правопосвідчуючі документи [6, с. 148–152]. Так, основними характеристичними рисами постійного лісокористування є: 1) об'єктом є ліси на земельних ділянках державної та комунальної власності; 2) суб'єктами можуть бути лише спеціалізовані державні або комунальні лісогосподарські підприємства, інші державні та комунальні підприємства, установи й організації, в яких створено спеціалізовані господарські підрозділи; 3) зміст становлять права й обов'язки постійних лісокористувачів, визначених законодавством і спеціальними дозволами; 4) право постійного лісокористування набувається в порядку надання або вилучення та наступного надання земельних ділянок державної або комунальної власності на невизначений термін для ведення лісового господарства; 5) справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісогосподарського призначення; 6) неможливість вільного розпорядження лісами на земельних ділянках державної або комунальної власності без рішення органів державної влади або органів місцевого самоврядування; 7) лісокористування може бути припинено лише через підстави, визначені законом; 8) право користування посвідчується

державним актом на право постійного користування земельною ділянкою [6, с. 148–149].

Наведені класифікаційні критерії, звичайно, не є вичерпними, оскільки не враховано особливості припинення постійного та тимчасового лісокористування. Серед ознак постійного лісокористування Т. Г. Ковальчук виділяє, крім наведених, й те, що воно може бути припинене лише через підстави, визначені законом. Проте й тимчасове лісокористування також може бути припинене виключно через встановлені законом підстави.

Підстави припинення права постійного користування лісами наведено у ст. 22 Лісового кодексу України, до них належать такі: 1) припинення права користування земельною лісовою ділянкою у випадках і порядку, встановлених законом; 2) використання лісових ресурсів способами, які завдають шкоду навколишньому природному середовищу, не забезпечують збереження оздоровчих, захисних та інших корисних властивостей лісів, негативно впливають на їх стан і відтворення; 3) використання лісової ділянки не за цільовим призначенням [7].

Підстави припинення права користування земельною лісовою ділянкою закріплено у ст. 141 Земельного кодексу України [8], де встановлено загальні підстави припинення права користування земельними ділянками будь-якого цільового призначення.

Частина 2 ст. 22 Лісового кодексу України має посилання на ст. 78 цього ж кодексу, яка закріплює підстави припинення тимчасового лісокористування. До підстав припинення тимчасового лісокористування належать: 1) добровільна відмова від використання лісових ресурсів; 2) закінчення строку, на який було надано право використання лісових ресурсів; 3) припинення діяльності лісокористувачів, яким було надано право використання лісових ресурсів; 4) порушення правил і норм, умов спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів; 5) використання лісових ресурсів способами, які негативно впливають на стан і відтворення лісів, призводять до погіршення навколишнього природного середовища; 6) порушення встановлених строків справляння збору за використання лісових ресурсів; 7) використання лісової ділянки не за цільовим призначенням; 8) невідшкодування в установленому порядку збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок порушень лісового законодавства, та невиконання вимог щодо усунення виявлених недоліків.

Постійне лісокористування безпосередньо пов'язане із земельною лісовою ділянкою, і втрата права на її використання одночасно є підставою припинення й постійного лісокористування. Водночас припинення права на земельну лісову ділянку не є підставою припинення тимчасового лісокористування.

Чинне законодавство не містить такої підстави припинення права лісокористування, як випадкова (не з вини лісокористувачів) загибель лісу як об'єкта лісокористування. На наш погляд, можна виокремити

2 види випадкової загибелі лісу: по-перше, це пошкодження земельної ділянки лісового фонду, що не дозволяє використовувати її за цільовим призначенням (у значенні пошкодження родючості ґрунту, що виключає можливість використовувати відповідну земельну ділянку для потреб лісового господарства, зокрема для відновлення на ній лісової рослинності); по-друге, загибель лісової (деревинної та чагарникової) рослинності на земельних ділянках лісового фонду, зокрема внаслідок пожежі, іншого стихійного лиха або негативних антропогенних факторів.

Одним із засобів забезпечення охорони рослинного світу, в багатьох випадках нерозривно пов'язаного з лісами, п. 2 ст. 26 закону України «Про рослинний світ» [9] передбачає заборону й обмеження використання природних рослинних ресурсів у разі необхідності. Законодавством не визначено випадки такої необхідності. Вбачається, що такий захід охорони рослинного світу зумовлений необхідністю збереження окремих елементів рослинного світу, в тому числі лісових ресурсів. Суттєвий вплив на їх стан здійснюють як антропогенні, так і суто природні фактори. Природні фактори, як правило, не підконтрольні людській діяльності, проте антропогенний вплив на окремі лісові ресурси можна обмежити з метою збереження біорізноманіття на відповідних земельних ділянках. Звісно, дозволи на спеціальне використання природних лісових ресурсів надаються з урахуванням кількісного та якісного їх стану на окремих лісових земельних ділянках. Однак негативний вплив на стан відповідних лісових ресурсів внаслідок дії природних або антропогенних факторів можливий і в процесі спеціального використання, що позначається на кількісному та якісному їх стані. У випадку заподіяння значної шкоди кількісному чи якісному стану лісових ресурсів право їх спеціального використання вбачається доцільним припинити.

Вбачається, що така підстава припинення права використання лісових ресурсів, як випадкова загибель лісу, повинна бути передбачена лісовим законодавством. Причому ця підстава враховуватиме обидва випадки загибелі лісу. У деяких випадках припинення права використання лісових ресурсів на тих земельних ділянках, які зазнали істотного пошкодження, з метою їх відновлення може виявитися недостатнім. Мається на увазі не лише припинення права використання лісових ресурсів на тих земельних ділянках, де має місце пошкодження земельних ділянок лісового фонду або знищення лісових ресурсів, але й лісокористування на тих земельних ділянках, що безпосередньо не постраждали, однак суттєво пов'язані з пошкодженими (знаходяться поблизу пошкоджених земельних ділянок) і складають єдиний біогеоценоз. Інакше кажучи, йдеться про ті земельні ділянки, лісокористування на яких має безпосередній вплив на відновлення постраждалих елементів лісу на пошкодженій території, адже Лісовий кодекс України визначає ліс як тип природних комплексів, в якому поєднуються переважно деревна та чагарникова

рослинність із відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, які взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного та на навколишнє природне середовище. Ліси – це самостійний і відтворюваний об'єкт природи та складова навколишнього природного середовища; об'єкт рослинного світу; об'єкт власності у вигляді сукупності дерев, чагарників, іншої лісової рослинності, ґрунтового покриву; джерело одержання деревини та іншої лісової продукції, що є базою для різних галузей господарювання; об'єкт природи, який виконує кліматорегулюючі, захисні, водоохоронні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні й інші функції та впливає на навколишнє природне середовище; об'єкт власності, управління, використання та охорони, розміщений на спеціально виділених землях і зареєстрований у державних лісооблікових документах як ліс [1, с. 25]. Саме взаємопов'язаність і взаємний вплив природних компонентів (елементів лісу) є одним із визначальних чинників віднесення лісу до типів природних комплексів.

Висновки. Отже, вбачається доцільним закріпити в Лісовому кодексі України припинення права використання лісових ресурсів на території, безпосередньо пов'язаній із постраждалою (земельною ділянкою, природні ресурси якої зазнали істотного пошкодження), у зв'язку з необхідністю відновлення лісових ресурсів. Тобто закріпити як самостійну підставу припинення права використання лісових ресурсів у разі, якщо продовження будь-якого спеціального використання лісових ресурсів лісокористувачем унеможливуватиме або істотно перешкоджатиме відновленню природних компонентів лісу на пошкоджених земельних ділянках.

Закономірним постає питання щодо подібної ситуації з постійним лісокористувачем. Звісно, в разі випадкової (не з вини постійного лісокористувача) загибелі лісової рослинності як на території окремого постійного лісокористувача, так і на прилеглий до неї, що нерозривно (біологічно) пов'язана з пошкодженою, право постійних лісокористувачів на відповідні земельні ділянки лісового фонду, зазвичай, не може бути примусово припинено. Це обумовлено насамперед тим, що відновлення лісів і лісорозведення здійснюється саме постійними лісокористувачами (ч. 1 ст. 81 ЛК України). Проте можливо припинити окремі види використання лісових ресурсів, продовження використання яких унеможливує або суттєво перешкоджає відновленню відповідних природних компонентів лісу. Отже, можемо сформулювати пропозицію щодо доповнення ч. 1 ст. 78 ЛК України пунктом 9: «Загибель лісу внаслідок природних чи антропогенних факторів, у тому числі встановлення необхідності відновлення лісових ресурсів на ділянках, які безпосередньо не постраждали».

Подальші перспективи наукової роботи у сфері лісокористування повинні бути спрямовані на вдосконалення правового регулювання

раціонального використання та відтворення лісів з урахуванням взаємопов'язаності його природних елементів.

Список бібліографічних посилань: 1. Корнєєва К. Ю. Поняття лісу як предмета лісового права. *Юридичний вісник*. 2010. № 4 (17). С. 23–27. 2. Балюк Г. І. Екологічне право України: конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): навч. посіб. Київ, 2006. 192 с. 3. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України/Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук та ін.; за ред. Г. І. Балюк. Київ, 2009. 368 с. 4. Шарапова С. В. Особливості правової охорони земель лісгосподарського призначення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 206–208. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/64.pdf (дата звернення: 20.12.2016). 5. Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2005. 17 с. 6. Ковальчук Т. Право постійного і тимчасового користування лісами: юридичні ознаки та особливості змісту. *Право України*. 2011. № 2. С. 148–155. 7. Лісовий кодекс України: закон України від 08.02.2006 № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170. 8. Земельний кодекс України: закон України від 25.10.2001 № 2768-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 27. 9. Про рослинний світ: закон України від 09.04.1999 № 591-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 198.

Надійшла до редколегії 14.02.2017

Киреева И. В. Прекращение существования объекта права пользования лесами

Исследовано место прекращения существования объекта лесопользования в правовом регулировании правопрекращающих фактов права пользования лесами. Отдельно акцентировано внимание на вопросе разграничения постоянного и временного лесопользования по основаниям их прекращения. Очерчены определённые пробелы в правовом регулировании оснований прекращения права лесопользования по причине исчезновения объекта этого права. Сделан вывод, что целесообразно закрепить в Лесном кодексе Украины прекращение права использования лесных ресурсов на территории, непосредственно связанной с пострадавшим земельным участком, природные ресурсы которого испытали существенное повреждение.

Ключевые слова: лесные правоотношения, право лесопользования, постоянное лесопользование, временное лесопользование, прекращение права лесопользования, гибель леса, возобновления лесных ресурсов.

Kuryeyeva I. V. Termination of the existence of the object of the right on forests usage

The relevance of the article is due to the fact that the permanent reduction of forests requires to strengthen measures of restoration and protection of forest resources, especially in the conditions of terminating the existence of the object of the right to use forest resources. The article's objective is to highlight certain issues of delimitation of permanent and temporary forest usage on the grounds of their termination, as well as

outlining some gaps in the legal regulation of the grounds for termination of the right on forest usage as a result of terminating the existence of the object of this right and searching the ways of legal provision to facilitate the restoration of forest resources.

The author has emphasized on the essential difference between permanent and temporary forest usage. Characteristics of both permanent and temporary forest usage defined in the legal literature as common for such a distinction have been analyzed. It has been concluded that the stated classification criteria are obviously not exhaustive, because the features of the termination of permanent and temporary forest usage have not been considered.

The permanent forest usage is directly related to the land forest plot and the loss of the right to use it at the same time, is the ground for terminating the permanent forest usage. However, the termination of the right on land forest plot is not the reason to terminate temporary forest usage. It is appropriate to consolidate the termination of the right to use forest resources on the territory directly related to the affected land plot, natural resources of which have suffered a significant damage.

Keywords: forest relations, right on forest usage, permanent forest usage, temporary forest usage, termination of the rights on forest usage, loss of forests, restoration of forest resources.

